

ГЕОПОЛІТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

© Шмаленко Ю.І., 2007

Розглядається комплекс геополітичних вчень українських геополітиків на початку ХХ століття. Визначено особливості формування української геополітики, а також місце розробок українських вчених минулого століття в сучасній геополітичній ситуації України. Обґрунтовано думку, що відправною точкою української геополітики може бути лише власна територія (як центр і початок відліку) і власні інтереси, які є абсолютно пріоритетними.

The article is devoted to complex geopolitical studies of the Ukrainian scientists at the beginning of a 20 century. In the presented article the features of forming of the Ukrainian geopolitics are determined and the location of developments of the Ukrainian scientists of the last century is determined in the modern geopolitical situation of the Ukraine. The idea that the initial point of the Ukrainian geopolitics would be own territory (as a centre and benchmark) and private interests only are absolutely prioritized.

Кожна країна має виключне, притаманне тільки їй територіально-географічне положення. Територія держави має свій неповторний ландшафт, форму, простір, розміри, природні ресурси. Території держав обмежені простором та утворюють політичні кордони з територіями сусідніх країн. Політичний розподіл світу не збігається з його поділом на природні географічні регіони. Така розбіжність утворює у кожному конкретному випадку сукупність специфічних суперечностей між державою як соціальним співтовариством та її фізичним оточенням, а також і серед самих держав з приводу зовнішнього природного середовища. Унікальність територіально-географічного положення кожної країни зумовлює також і унікальність її історичного фону. Така сукупність визначає самобутність народу, держави, робить їх історичними індивідуальностями. Серед великої кількості чинників, які здійснюють вплив на діяльність людей, а також і на їх політичну діяльність, географічний чинник найменше підлягає змінюванню. Він виконує роль фундаменту спадкоємності політики держав до того часу, поки їх географічно-просторове положення залишається незмінним. Геополітична практика існує з давніх часів. Скажімо, царі Ассирії, завойовуючи нові території, вживали заходи щодо їх закріплення у складі Ассирії шляхом зміни етнічного складу цих територій. У давнину з'явилися геополітичні наукові праці – першим з відомих є знаменитий трактат Сунь Цзи (VI в до н. е.). Можна згадати трактат Марина Сануто про Близький Схід (XIV в.). Але в цілісну систему геополітика як наука склалася в кінці XIX – на початку ХХ ст. І так вже вийшло, що геополітика розвивалася в руслі англосакської (Макіндер, Спайкмен, Хантінгтон) і німецької (Ратцель, Челлен, Хаусхофер) наукових шкіл. Багато хто стверджує, що усі біди України в ХХ столітті виникають, оскільки уряди, що володіють геополітичними методиками, перемагають нас на міжнародній арені, і намагаються втручатися в наші внутрішні справи. Просторове розташування України дає їй право на визначення своєї специфічної геополітичної ролі – бути мостом, що поєднує країни Європи та Азії. Розміри території України, чисельність її населення, природні ресурси у поєднанні з вигідним географічним положенням дають їй право мати статус великої європейської держави з відповідною геополітичною поведінкою та геостратегічною орієнтацією.

Але все не так просто і однозначно. Дійсно, українські геополітики стали називати науку, якою вони займалися як такою тільки в 20-х роках ХХ ст. Але сама геополітика як наука, хоч і під іншими назвами, розвивається в Україні з 20-х років минулого століття.

Українські науковці зробили значний внесок у розвиток геополітичної науки. Тенденції геополітичних орієнтацій відбиті в державній діяльності ще київських та галицьких Рюриковичів, українських князів, бояр і шляхти, козацьких гетьманів, а також традиції геополітичної думки політичних діячів та інтелектуалів пізнішої доби – І. Мазепи, П. Орлика, М. Костомарова, І. Виговського, М. Драгоманова, Л. Бочковського, М. Грушевського, Ю. Липи, В. Липинського, С. Рудницького, С. Шелухіна та багатьох інших.

Першим українським політичним теоретиком, який послідовно і переконливо обґрунтовував потребу європейського цивілізаційного і політичного вибору України, а також розробки і втілення у майбутньому збалансованої національної політики як на Заході, так і на Сході Європи, можна вважати М. Драгоманова, – пропагандиста західноєвропейського вектора в геополітичній думці України. Він обґрунтовано довів нерозривність вирішення “українського питання” з загальноєвропейськими процесами на європейському континенті, тобто необхідність зв’язку України із Західною Європою. М. Драгоманов наголошував на необхідності проведення активної політики для вирішення цього питання не як виключно внутрішньо українського, а як важливого з-поміж інших проблем влаштування народів Східної Європи на засадах втілення у життя прав нації на національне самовизначення. Він закликав активно діяти на інтелектуальній і політичній сцені Європи, а також висловлювався на користь найактивнішої української політики у регіональному та континентальному європейському контексті. Власне за його переконанням, українське питання як складова майбутнього політичного устрою Європи могло вирішуватися лише через полагодження українських національних прагнень із подібними ж устремліннями східноєвропейських народів. При цьому він враховував необхідність утворення сприятливого зовнішньополітичного оточення для майбутньої вільної України: “Українські думки про волю свого люду можуть здійснитися тільки при волі всього Сходу Європи од Австрії до Сибіру. ...метою розумної української праці має бути не саме тільки українство, а й спільна праця всіх людей, від Сербів і Чехів до Московин, праця до Восточно-Європейського народоправства” [4, с. 217].

Він зробив вагомий внесок у визначення напрямів, засобів і пріоритетів зовнішньополітичної діяльності українського руху з перспективою переростання цієї активності у політику автономної України. На думку М. Драгоманова, українські землі мають об’єднатися у єдиному політичному організмі. Найбільших шансів домогтися успіхів у виконанні такого завдання має майбутня Російська федеративна демократична республіка. У “Переднім слові до Громади” він чітко наголошував, що саме за допомогою Росії українці мають найбільше шансів об’єднати власні національні території [3, с. 294].

М. Драгоманов одним із перших доклав значних зусиль до визначення важливої складової будь-якої національної свідомості – геополітичної ідентичності, тобто визначення свого місця серед інших націй і держав, формулювання зовнішньополітичних пріоритетів національної політики як у регіональному, так і в загальноєвропейському вимірі, уявлень про головні цінності взаємодії та діалогу з представниками європейської та світової спільноти. Особливу увагу привертають його осмислення досі актуальних питань про цивілізаційну і політичну системи координат ствердження і розвитку українців, про їх національну, а отже, й геополітичну ідентичність. Передусім М. Драгоманов намагався визначити ту систему геополітичних, цивілізаційних координат, в якій перебувала Україна.

Фундатором української геополітики вважається відомий географ, академік АН України, професор С. Рудницький. У своїй книжці “Україна та українці” він висловлює надзвичайно важливу геополітичну ідею: геополітичне значення України полягає у її положенні на Чорному морі й у безпосередньому сусідстві з Близьким та Середнім Сходом. С. Рудницький продовжує розробку геополітичного коду України, над якою працювали М. Драгоманов і М. Грушевський. У цьому коді Чорне море розглядається як головний комунікаційний центр, до якого приводять меридіональні річкові та інші шляхи України. Геополітична і геокономічна вісь північ-південь (чорноморська межа) є головною засадою для розквіту Київської Русі.

В своєму дослідженні С. Рудницький дійшов висновку, що на заході Росії й на півдні Східної Європи, значною мірою на місці України, але на значно більшому просторі, на якому мешкають переважно українці, існує особлива територія. Вона являє собою “географічну єдність, самостійну та відокремлену від сусідніх земель: Молдови, Угорщини, Польщі, Білорусії, Московщини”, на півдні простягається до Чорного моря, Карпат та Кавказу, на півночі – до Полісся [7, с. 78].

С. Рудницький вважав, що така територія відрізняється від сусідніх земель своїми природними умовами, проте не має гарних природних кордонів з заходу, півночі та північного сходу. Він виділяв географічне положення України на кордонах расових, культурних, політико-державних кіл упродовж всієї історії. Україна, підкреслював С. Рудницький, – це місце, де зустрічаються між собою раси, культурні кола, народи. Вона – одна з найбільш важливих ключових точок на головних шляхах світових зв’язків, що повертаються після довготривалої перерви на попередній напрям. Вирішальним, він вважав, і українське місцерозташування на шляхах політичної експансії великих держав, особливо Росії [7, с. 203–206]. Своє дослідження С. Рудницький закінчує словами Бісмарка: “Внаслідок багатств України Росія стала тим, чим вона є. Могутність Росії може бути підірвана відділенням від неї України” [7, с. 47]. Цей вислів не втратив своєї актуальності і в сучасних умовах.

Отже, як зазначалось вище, визначальним у політико-географічному положенні України С. Рудницький вважав її відношення до головних шляхів світової торгівлі і шляхів політичної експансії великих держав [7, с. 49]. Для української держави важливе не лише сусідське чи регіональне, але й у сучасних умовах – глобальне геополітичне положення. Зокрема, для сусідського положення – це межування з Польщею і Росією, для регіонального – знаходження України на південному сході Європи, для глобального положення – поблизу антропологічного центру Світу – порубіжжя Європи, Азії та Африки.

Для С. Рудницького у геополітичному положенні України особливо важливим стає “близькосхідний аспект” (“Україна являє собою одну з найважливіших точок цілого Близького Сходу” [7, с. 51]), положення на півночі Чорноморського узбережжя, чим визначається найкоротший шлях для експансії великих держав Європи в одних випадках на Балкани, в інших – на Закавказзя, Персію (Іран), Месопотамію, Азію.

“Геополітичне положення, – пише С. Рудницький, – поклато Україну на найдальший південний схід Європи у безпосереднє сусідство зі степами й пустинями Середньої й посереднє (Кавказ, Чорне море) – з Передньою Азією” [7, с. 13]. У зв’язку з цим політико-географічне положення України визначається як окраїнне з усіма наслідками, які з цього випливають.

Вчений доходить до такого геополітичного висновку, що формування та розвиток самостійної України рятує від імперіалістичної експансії північної наддержави низку незалежних країн на стику Європи, Азії та Африки, стає чинником стратегічної стабілізації у міжконтинентальному масштабі. “Навіть, – вважає С. Рудницький, – утворення Російської федеративної держави, або ще краще – Східноєвропейської спілки держав було б для світового миру багато вигідніше, як будівництва російської одноцільної держави” [7, с. 172].

С. Рудницький вважав, що противагою російському імперіалізму має стати створення так званої “Балтійсько-понтійської федерації” у складі Фінляндії, Естонії, Латвії, Литви, Білорусії та України. Така федерація має будуватися на двох підвалинах. По-перше, мається на увазі єдність регіону розташування держав – Східна Європа. По-друге, усі ці держави об’єднує спільна мета – прагнення цих країн, як колишніх окраїн Росії, до незалежності. З цієї федерації виключалися і Польща і Росія. На думку С. Рудницького, це пов’язано з тим, що в Росії панувала деспотична форма влади, а Польща за своїм укладом належала до Середньої Європи. Отже, федерація має стати бар’єром проти російського експансіонізму у Середній і навіть Західній Європі.

Для нашого часу важливе значення мають міркування С. Рудницького про взаємне геополітичне розташування України і Румунії. Цій проблемі вчений приділив особливу увагу. Він наголошує, що “...східна і північна межа (межа з Україною) Румунії може при розумній політиці стати саме найкращою для неї опорою й охороною тилу... Добре сусідство чи навіть союз на Сході – це для Румунії справа найбільшої ваги” [7, с. 132].

Не оминув С. Рудницький і аналіз політико-географічного відношення до України її посередніх сусідів та навіть Сполучених Штатів Америки й Канади. Отже, було вперше обґрунтовано глобальне геополітичне бачення “української справи”, прагнення українського народу до державної самостійності. Вільна, незалежна і демократична Україна – це не лише внутрішня справа українського народу, але й істотна умова світового порядку і безпеки народів, прогресу людської цивілізації.

На початку ХХ століття у громадсько-політичній думці визначаються загальні геополітичні вектори розвитку України, чинне місце серед яких посідає слов’янофільська орієнтація, яка була започаткована Кирило-Мефодіївським товариством, члени якого вважали, що кожен слов’янський народ має утворити власну демократичну республіку й об’єднатися у федерацію зі спільним парламентом у Києві. Прихильником такої геополітичної концепції є відомий український історик, політичний діяч, перший Президент України М.С. Грушевський.

Головне місце у геополітичній концепції, розробленій вченим, займала проблема автономії України у складі Російської республіки. У своїй роботі “Хто такі українці і чого вони хочуть?” він зазначає – “українці хочуть, щоб з українських земель Російської держави була утворена одна область, одна національна територія” [2, с. 125]. Він так характеризує значення автономії для майбутньої Української держави: “Домагання народоправства і суто демократичного ладу на Україні в відокремленій, “незмішаній” автономній Україні, пов’язаній тільки федеративним зв’язком чи то з іншими племенами слов’янськими, чи то з іншими народами і областями Російської держави — се наше старе гасло, підняте ще у 1840-х роках найкращими синами України... воно від того часу не перестає бути провідним мотивом української політичної думки, організаційної роботи, культурної і громадської праці” [2, с. 240].

Закликаючи до побудови автономії України у складі Російської федеративної республіки, М. Грушевський чітко змальовує, якою саме повинна бути ця автономія, тобто виділяв ті основні риси (або принципи), на яких ця автономія мала бути побудована. Тобто автономія, за М. Грушевським, це “право жити по своїм законам, самим собі становити закони, а не жити по чужим законам і під чужою властю” [2, с.117].

Найбільш доцільною він вважав для України широку національно-територіальну автономію, тому що саме така автономія є найбільш корисною з трьох точок зору: “...з погляду національного, дуже важно, що як усі українські землі будуть зібрані в одну територію, само собою українці будуть хазяєвами у себе”; економічна вигода в тому, щоб “...природні багатства української землі й людська сила... вживалися мудро в інтересах економічного розвитку краю і добробуту народного”; з культурового погляду ясно, “...що при орудуванні краєм і його засобами українською автономією дійдуть своєї правди пребагаті і цінні зв’язки культури, науки і мистецтва багато обдарованого нашого народу” [2, с.126–127].

М. Грушевський вважає, що Україна повинна мати не просто широку територіальну автономію, а й має входити до федеративної держави, тобто федеративної, демократичної російської республіки. Тому що, яку б широку політичну автономію своєї національної території Україна не мала, але коли Російська держава, з якою вона зв’язана, залишиться державою централізованою, то хоч би автономія України була забезпечена формально, реально вона здійснена не буде. “...Становище України буде забезпечене і відносини її до Російської республіки будуть певні і щирі тоді тільки, як Україна не стоятиме одинцем, а всі часті Російської республіки будуть не тільки що автономними провінціями, а державами, зв’язаними федеративним зв’язком” [2, с.129].

Російська федерація повинна бути республікою, причому республікою демократичною, устрій якої “має бути опертий на рівності всіх горожан” [2, с.131].

Коли стало зрозуміло, що ніякої автономії Росія не допустить, погляди самого М. Грушевського на відносини з Росією змінились. Так, він пише в квітні 1918 року: “...перше, що я вважаю пережитим і віджитим... се наша орієнтація на Московщину, на Росію” [1, с.138]. Тому М. Грушевський вважає, що потрібно будувати вже не просто автономію в складі Російської республіки, а Україну Велику, “...велику не територією чи багатством, чи пануванням над іншими,

а велику соціально-моральними вартостями” [2, с. 33]. М. Грушевський зрозумів, що в складі Росії про таку вільну Україну годі й думати і тому закликав до побудови самостійної держави.

М. Грушевський, розуміючи недоліки односторонньої західної орієнтації, відзначає, що “...коли народність наша, дух нашого народу тягне нас на захід, край завертає енергію, нашу працю на схід і полуденне, в сферу нашого моря, нашого комунікаційного центру, до котрого ведуть нас наші ріки і повинні б були повести всі наші дороги, коли б вони будувались нами, в орієнтуванні нашими інтересами, а не мали ми своєю метою – навпаки – боротись з природною орієнтацією нашого економічного й культурного життя” [1, с. 23].

Відомий український історик, публіцист та політичний діяч В. Липинський наприкінці 1926 року видав книгу “Листи до братів-хліборобів”, деякі моменти якої не втратили своєї актуальності й сьогодні. На противагу ідеям М. Грушевського про орієнтації на Захід український політичний діяч, прибічник монархічної ідеї В’ячеслав Липинський в середині 20-х років ХХ ст. вважав, що “...в даний момент ніхто в Європі сильної і великої Української Держави собі не бажає. Навпаки, єсть багато сил, що власне зацікавлені в тому, щоб ніякої України не було, або щоб вона була якнайслабша. Тому при відбудовуванні нашої державно-національної традиції і при реставрації Гетьманства ми не тільки не можемо покладати надій на допомогу якоїсь “орієнтації”, а навпаки, мусимо бути готові, що різні зовнішні сили будуть нам у тому наскільки можливо заважати” [5, с. 98]. Історичний досвід показує, що навіть коли в Україні і з’являються союзники, то вони починають досить швидко лякатися перспективи міцної України й однією рукою руйнують те, що іншою допомагали будувати. Така сама ситуація була за часів Хмельниччини та Руїни, коли українські гетьмани у пошуках зовнішньої підтримки хилилися і до Варшави, і до Стамбула, і до Бахчисарая, і до Москви, але всі “помічники” лише розорили наш край. Під час революції 1917–1920 рр. підтримка німців, австрійців та Польщі Пилсудського також коштувала надто дорого. Тому Липинський і певен, що зовнішня підтримка в кращому разі допоможе Україні стати країною-буфером між Європою і Росією. Зокрема, В. Липинський зазначав, що “...політичний союз з Білорусією та Великою Росією є категоричним імперативом закордонної політики нашої майбутньої держави”. Особливо підкреслювалось, що йдеться саме про союз, а не федерацію – тільки активною політикою у справах “Російського Сходу” Україна здатна забезпечити собі завойоване її внутрішніми силами незалежне існування, бо пасивні дії неминуче призведуть до нового завоювання України більш активними націями. В. Липинський пропонував три можливих сценарії такої активної політики: 1) як авангард демократичного Заходу в руйнуванні Російського Сходу; 2) як авангард охлократичного Сходу в руйнуванні Заходу; 3) як авангард в органічному відродженні Російського Сходу, в його обороні як перед західною демократією, так і перед азійською охлократією. Перша політика вже монополізована Польщею, друга – монополізована Москвою, отже, ставши на перший або другий шлях розвитку, Україна опиниться під впливом Польщі або Москви. Тільки третій варіант розвитку є нашим традиційним національним шляхом. Навіть у справах, так званих міжнародних комбінацій, Україна зможе обернути їх собі на користь лише тоді, коли вона в питаннях “Російського Сходу” стане фактором позитивним, коли відродження трьох Русей (у якому вона здатна зайняти перше місце) зміцнить їх спільну союзну силу.

Не можна не визнати того, що три варіанти зовнішньої політики, окресленої понад 70 років тому, залишаються досить актуальними і в сучасних умовах. Проте необхідно зазначити, що Україна сьогодні не має активної стратегії ні по одному з запропонованих варіантів. В. Липинський виходив з трьох принципових передумов української зовнішньої політики: 1) Україна буде мати завойовану її внутрішніми силами державу, незалежність якої ніхто не буде ставити під сумнів; 2) Росія, звільниться від візантійсько-ординських засад своєї державності; 3) в процесі відродження трьох Русей Україна завдяки своїм історичним традиціям буде відігравати провідну роль. Але ні один з варіантів сьогодні не є реалізований.

Чільне місце у геополітичній думці займає чорноморський вектор. Ідея зони чорноморської співпраці, така приваблива для багатьох наших сучасних політиків, була популярною в українських колах уже в першій половині ХХ століття. Її однозначно вирішували і М. Грушевський, і С. Рудницький, і Ю. Липа. Припускаючи, що в майбутньому незалежна Українська держава буде

найбільшою потугою в регіоні Чорного моря, ці діячі підкреслювали, що Україна не має прагнути до панування над цими країнами – ані політичного, ані економічного.

Надчорноморське положення України послужило для деяких вчених основою обґрунтування “Чорноморської доктрини”. Зокрема, це висвітлено у працях Ю. Липи та Л. Бочковського. “Чорноморська доктрина” ґрунтується на ідеї “чорноморського простору”, до складу якого входить багато країн Причорномор’я, та визначальній ролі України серед них. “Чорноморський простір – це таке реальне геополітичне поняття, як Балтійський, як Східно- або Західносередземноморські простори. Окреслюють його сточища рік і морські узбережжя як лучбовий зв’язок, культурні й історично політичні традиції – як духовний зв’язок... Чорноморський простір становить географічну цілість, має свій геополітичний зміст, свою етнічну спільноту та власні вироблені торговельні, культурні й державні традиції, що зодноріднили психіку чорноморського населення. Проблема полягає у тому, щоб у цій геополітичній і культурній спільності в сучасній текучості міжнародних відносин знайти волю до єдності та динаміки.

Йдеться про те, щоб якась сила піднесла ініціативу і відтворила волю цілого Простору до власного буття як політичної спільноти. Хоч вже певною мірою призначений самим Провидінням і історією до впровадження цієї волі в життя, хто може бути носієм Чорноморської доктрини над Чорним морем і в цілому світі? – Україна, воля її народу й вага її краю” [8, с. 7–10]. Особлива роль відводилася Криму. Хто володіє Кримом, підкреслює Ю. Липа, той володіє Чорним морем. Україна може стати могутньою державою, якщо зуміє вести чесну і доброзичливу політику стосовно свого традиційного союзника – Білорусії. Її основними союзниками повинні стати Туреччина, країни Кавказу і Закавказзя, Болгарія. Майбутнє України може бути перспективним тільки у союзі з Болгарією і Туреччиною – причорноморськими країнами, які у прагненні до національної консолідації близькі до устремлінь України. Ю. Липа схилився до Чорноморсько-балтійської федерації, до складу якої входили б Польща, Литва, Білорусь та Україна.

Прихильниками Чорноморсько-Адріатичної федерації були відомі українські політичні діячі С. Томашівський та С. Шелухін. Так, С. Шелухін підкреслював, що в Україні існують історико-правові підстави для формування власної республіканської держави. Вчений особливу увагу звертав на те, що Україна може об’єднатися у федерацію з чехами, словенцями, сербами, словаками та хорватами. З цієї федерації С. Шелухін виключав Росію, вважаючи, що різниця між Росією та Україною склалась внаслідок асиміляції великорусів з фінами та монголами, а українців з кельтами [9, с. 82].

Відповідь на питання про значення України в сучасній і майбутній долі Світу була для українських геополітиків однозначною: “Світове політичне значіння України полягає на цім, що вона своєю великою й довгопростягнутою територією спинювала б експанзію Росії до Адрійського й Егейського моря, до Передньої Азії й Єгипту й робила б майже неможливою експанзію до Індії” [5, с. 294]. “Українські землі не є ніякою закутиною. Під оглядом торговельним і геополітичним – це одна з найважливіших земель Світу. Це значення України тільки зростатиме в сучасному” [6, с. 118].

Загалом сучасна геополітична стратегія України, яка дуже схожа до розробок українських вчених початку ХХ століття, полягає у намаганні налагоджувати партнерські стосунки з усіма сусідніми країнами та дотримуватися виваженої політики без будь-яких геополітичних переваг, тобто має враховуватися зовнішньополітичне оточення України та її серединне положення поміж геополітичними силами Євразійського континенту. Тому можна наголосити, що головним завданням зовнішньополітичних служб України є забезпечення стабільного та безпечного оточення для вирішення проблем, пов’язаних з формуванням та затвердженням нової соціально-економічної та державно-політичної системи.

1. Грушевський М.С. *На порозі нової України. Гадки і мрії.* – К.: Т-во “Знання” України, 1991. – 266 с. 2. Грушевський М.С. *Хто такі українці і чого вони хочуть.* – К.: Т-во “Знання” України, 1991. – 240 с. 3. Драгоманов М. *Переднє слово до Громади.* – Вибране. – К., 1991. – 294 с. 4. Драгоманов М.П. *Українські громадивці перед польським соціалізмом і польським патріотизмом.* – Вибрані

твори. – К., 1991. – Т. 1. – 594 с. 5. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. – Відень, 1926. – 198 с. 6. Липа Ю. Призначення України. – Нью-Йорк, 1953. – 248 с. 7. Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України? – Львів: Світ, 1994. – 416 с. 8. Чорноморський простір: Атлас. – Одеса–Севастополь–Маріуполь–Новоросійськ–Туапсе, 1941. – 44 с. (на правах рукопису). 9. Шелухін С. Україна – назва нашої землі з найдавніший часів. – Дрогобич: Beskid, 1992. – 252 с.

О.Я. Мазур*, І.Г. Патер**

Національний університет “Львівська політехніка”*,
Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України**

ГАЛИЦЬКА “РУІНА”: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ (1914–1915 рр.)

© Мазур О.Я., Патер І.Г., 2007

Висвітлено розруху господарського життя, руйнування міст і сіл, житлового фонду, порушення фінансової системи, занепад торгівлі, промисловості, сільського господарства, вкрай важке становище населення краю. Показано діяльність російських властей з надання допомоги населенню, постраждалому від війни та її наслідків.

The destruction of economic life, cities and villages, accommodation, financial system, trade, industry, agriculture and difficult situation of citizens are highlighted there. Also the activity of Russian government giving aid to population that suffered from the war and its consequences is displayed in the abstract.

Вплив Першої світової війни на сучасність є доволі значним. Ця грандіозна подія стала своєрідним вододілом двох історичних епох в житті людства. Вона спричинила багато змін не лише на політичній карті Світу, вплинула не лише на світову економіку, але й на свідомість людей.

Напередодні війни Україна була поділена між Російською та Австро-Угорською імперіями. Українців мобілізували до лав ворожих для них армій і вони змушені були воювати за Союзи (Троїстий та Антанта), які не тільки не захищали українські інтереси, але й мали по відношенню до них суто імперські цілі. Галичина стала театром воєнних дій, де в роки війни розігралися грандіозні битви. Війна принесла величезні страждання і руїни. Значних втрат зазнали українці через братовбивчий характер війни, коли “йшов на брата брат”. Весь тягар війни впав на плечі галицького селянства і робітника, які і без цього перебували у вкрай важкому становищі.

Тема Східна Галичина в роки Першої світової війни неодноразово була об’єктом наукових досліджень, але належить до тих, що досі комплексно не вивчалися. Окремі аспекти цієї проблеми висвітлені у численних академічних наукових виданнях, а також у багатьох спеціальних статтях. Між тим, уважне ознайомлення з наявною літературою переконує, що сьогодні вона розроблена недостатньо і фрагментарно.

Зважаючи на актуальність та недостатню висвітленість проблеми, автори залучаючи широке коло архівних та інших джерел, поставили за мету розкрити взаємозалежність війни, економіки, соціальної системи та політику інститутів окупаційної влади, – пов’язану із діяльністю Тимчасового військового генерал-губернатора Галичини з кінця серпня 1914 до червня 1915 рр.

Однією з перших спроб висвітлення окупаційної політики російських властей в українській історіографії стало дослідження І. Петровича [1], який використав доступні на той час матеріали і документи. З початком війни зростає увага реакційної російської історіографії до історії